

ZOEKEN NAAR EEN EVENWICHT TUSSEN FEMINISME EN MULTICULTURALISME VOLGENS HET STEUNPUNT ALLOCHTONE MEISJES EN VROUWEN

een interview met Judith Perneel en Nadia Babazia

Gily Coene en Chia Longman

SUMMARY – This article is an edited transcript of an interview with the personnel of the Flemish ‘Steunpunt voor Allochtone Meisjes en Vrouwen’ (Coordination Centre for Allochthonous Girls and Women). The Centre’s various activities include education, community support and providing information, all geared to the empowerment and emancipation of minority women and girls in Flanders. The editors confront the interviewees with a number of critical questions as to their viewpoints and actions on a range of issues in the everyday practice of feminism and multiculturalism, such as the cultural diversity of feminisms, media representation, forced marriages, family law, violence against women, the film ‘Submission’, the movement ‘Ni Putes ni Soumises’, Islamic fundamentalism and extremism.

Keywords – Empowerment, minority women, community work, emancipatory strategies

Inleiding

Het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen (SAMV)¹ stelt zich sinds haar oprichting in 2000 tot taak om emancipatieprocessen binnen allerlei allochtone meisjes- en vrouwenwerkingen te ondersteunen. Het vertrekpunt voor haar werking is een emancipatiebeleid waarbinnen ruimte is voor zowel gender als etnische of culturele diversiteit. Het steunpunt ontleent haar visie en past in de praktijk concepten uit de genderstudies toe, zoals intersectionaliteit of het kruispuntdenken²: allochtone vrouwen zijn zowel allochtoon als vrouw en deze identiteitspositie maakt dat ze op meerdere vlakken met zowel discriminatie als de beperking van keuzemogelijkheden hebben te maken (Perneel, 2004). De activiteiten van het SAMV leken de redacteurs van dit tijdschriftnummer dan ook een interessant uitgangspunt voor een gesprek met haar medewerkers over de relatiefeminisme en multiculturalisme en hoe men vanuit de praktijk in de Vlaamse context aankijkt ten aanzien van enkele kwesties die in de meer theoretisch gerichte bijdragen in dit nummer worden besproken. Op 19 oktober 2004 vond een gezamenlijk interview plaats met coördinator Judith Perneel en stafmedewerkster Nadia Babazia.

Interview met Judith Perneel en Nadia Babazia

Coene en Longman: Kunnen jullie kort vertellen wat de hoofddoelstellingen zijn van het Steunpunt?

Perneel: In onze visie vertrekken we vanuit de twee centrale begrippen emancipatie en participatie. Bij allochtone vrouwen tref je eigenlijk twee cruciale vormen van emancipatie aan: interne en externe emancipatie. Interne emancipatie heeft betrekking op vrouwenemancipatie binnen de allochtone gemeenschap of minderheidsgroep terwijl externe emancipatie betrekking heeft op de vrouw in haar minderheidspositie ten aanzien van de meerderheid of de dominante samenleving. Doorheen onze gesprekken, cursussen en opleidingen merken we dat op bepaalde momenten de ene vorm van emancipatie belangrijker kan zijn dan de andere, maar dat de twee altijd prominent aanwezig zijn in het leven voor allochtone vrouwen en hen soms voor moeilijke keuzes stelt.

Externe emancipatie verwijst naar de relatie tussen allochtonen en autochtonen. Aspecten die daar meespelen zijn racisme en discriminatie op gebied van onderwijs en tewerkstelling. Hier hebben zowel vrouwen als mannen binnen de allochtone gemeenschap mee te maken, wordt er gezocht naar gezamenlijke oplossingen en standpunten en is er dikwijls sprake van solidariteit. Maar daarnaast zijn er een aantal aspecten binnen die gemeenschap die dikwijls teruggaan op traditie en cultuur en die de vrouw haar keuzevrijheid kunnen ontnemen. Sociale druk is daar een belangrijk aspect van. De zogenaamde ‘hete hangijzers’ die dikwijls aan bod komen in de discussie ‘feminisme-multiculturalisme’, zoals gedwongen huwelijken, maagdenvlieshersteloperaties, besnijdenissen, enz. kunnen daar ook deel van uitmaken. Dit kan door vrouwen binnen de gemeenschap als negatief of onderdrukkend ervaren worden. Op dit niveau kunnen zij als vrouwen intern een emancipatieproces op gang brengen waarbij zij zich afzetten

¹ Zie ook www.samv.be. Het SAMV werd opgericht in de schoot van het Intercultureel Centrum voor Migranten en in navolging van een migrantenvrouwenforum dat op initiatief van toenmalige minister van Gelijke Kansen, Brigitte Grouwels, in 1998 werd gehouden. Het forum resulteerde in een aantal voorstellen voor een gelijke kansenbeleid ten aanzien van vrouwen uit etnisch culturele minderheden. Een actieonderzoek vond plaats naar de situatie, noden en behoeften van allochtone vrouwenverenigingen in Vlaanderen die op hun beurt een rol werden toebedeeld als mogelijke hefboomen voor de emancipatie en participatie van allochtone meisjes en vrouwen binnen de allochtone gemeenschap. Het steunpunt houdt zich bezig met een variëteit aan activiteiten, gaande van informatieverstrekking, inhoudelijke ondersteuning aan verenigingen, netwerkvorming tussen verschillende verenigingen tot het werken aan beeldvorming via debatten, vormingen en persconferenties. Naast netwerkvorming, methodiekontwikkeling en vormingen rond emancipatie (met vrouwen en meisjeswerkingen) behoorden tot de recente activiteiten van het SAMV: de uitgave van een infobrochure rond de huwelijks- en echtscheidingswetgeving in België en Marokko, een folder omtrent gedwongen huwelijken en een persconferentie over de positie van allochtone vrouwen. Er werden de voorbije twee jaren info- en debatavonden georganiseerd rond de hoofddoek, islam en beeldvorming, de relatie tussen de allochtone en autochtone vrouwenbeweging en een sit-in actie aan het Vlaams parlement tegen racisme en seksisme bij de eedaflegging op 6 juli 2004. Momenteel wordt er onder andere aan een (allochtone) jongerensite gewerkt in samenwerking met ‘de interculturele site van Vlaanderen’, kifkif (www.shoufshouf.be). Medewerkers van het steunpunt leggen ook regelmatig werkbezoeken af in het buitenland (Turkije en Marokko) om ter plekke visies en methodieken op te doen binnen vrouwenorganisaties en deze vervolgens te vertalen naar, en om tot uitwisseling te komen met, de Vlaamse allochtone vrouwenverenigingen. Ten slotte is het steunpunt met een doelgroepverbreding begonnen, zoals een onderzoek naar de noden en behoeften van nieuwkomers, waaronder ook Latijns-Amerikaanse vrouwen, Afrikaanse vrouwen en Oost-Europese vrouwen.

tegen mannen. Dit leidt dikwijls tot loyaliteitsconflicten want vrouwen worden dan vaak aangesproken op bijvoorbeeld hun Marokkaanse of Turkse identiteit, in de zin van ‘je hebt al te kampen met racisme of discriminatie en als je dat naar buiten brengt ontstaat er nog eens een negatiever beeld van de allochtone gemeenschap...’ Dus er is een continu spanningsveld voor allochtone vrouwen tussen enerzijds het loyaal zijn aan de gemeenschap en anderzijds de wens om een aantal kwesties binnen die gemeenschap aan te kaarten of aan te vechten.

Participatie kan eveneens onderverdeeld worden in informele en formele participatie. Formele participatie is alles wat onder ‘normale’ participatie wordt verstaan, zoals buitenhuis werken, actief zijn in organisaties of het middenveld tout court. Informele participatie gaat over het opnemen van een actieve rol opnemen binnen bijvoorbeeld de religieuze gemeenschap. Zo zijn heel wat vrouwen actief als vrijwilligster in de moskeevereniging, maar kiezen er ook voor om niet buitenhuis te gaan werken en dus om niet deel te nemen aan die formele of meer zichtbare participatie in de samenleving. De allochtone vrouwenbewegingen situeren zich tussen de twee en ontstaan vaak vanuit een groepje vriendinnen of familie. In tegenstelling tot bijvoorbeeld een afdeling van de Katholieke arbeidersvrouwen (KAV), waar alles reeds mooi gestructureerd is in een vzw met secretaris, een voorzitter enz, brengen dergelijke zelforganisaties heel wat ander werk en verplichtingen met zich mee. Formele aspecten van externe participatie daarentegen zijn dikwijls afwezig bij allochtone vrouwenverenigingen.

Coene en Longman: Kunnen jullie aangeven wat de parameters zijn van door jullie gehanteerde begrippen als emancipatie, participatie...? Formele participatie bijvoorbeeld, kan eerder een opgelegde norm zijn van de dominante samenleving, zoals buitenhuis werken.

Perneel: Dit is net een van de zaken die we willen opnemen met het steunpunt, namelijk die parameters een stuk in vraag stellen. Bijvoorbeeld de opsplitsing tussen interne en externe participatie: buitenhuis werken wordt dikwijls gezien als een belangrijk aspect binnen de feministische beweging, terwijl wij in de praktijk zien dat het voor heel wat allochtone vrouwen bijvoorbeeld niet zo’n belangrijke parameter is. Het heeft te maken met hoe je feminisme of emancipatie invult: wat zijn immers de voorwaarden om geëmancipeerd te zijn of om te zeggen ‘Ik ben feministe’...? Feminisme is een term die allochtone vrouwen niet snel in de mond zullen nemen. Dit heeft voor een deel te maken met het feit dat de term werd ingenomen door de westerse vrouwenbewegingen en waardoor veel allochtone vrouwen zich er niet kunnen in herkennen. Maar er zijn ook veel vooroordelen en stereotyperingen in de lijn van feminisme betekent ‘zich afzetten tegen de mannen’... Toch is de geschiedenis van het feminisme vanuit hun gezichtspunt zeker een westerse geschiedenis. Islamfeminisme is dan bijvoorbeeld een beweging die een soort van evenwicht of compromis probeert te zoeken.

² Vanuit een intersectioneel perspectief of het kruispuntdenken worden individuele en groepsidentiteiten altijd simultaan en dynamisch geconstrueerd door meerdere factoren of ‘assen’ van identiteit zoals gender, etniciteit, nationaliteit, klasse en seksuele oriëntatie. Identiteiten bevinden zich altijd op het ‘kruispunt’ of de intersecties van die assen. Gender heeft bijvoorbeeld altijd al een klasse en etniciteitsinvulling en etniciteit is altijd al gegendered en van een klassebetekenis voorzien. In het kruispuntdenken binnen genderstudies wordt getracht de machtsprocessen en -ongelijkheden bloot te leggen die tot de constructie en reproductie van deze identiteitscategorieën leiden, bijvoorbeeld de intersecties tussen seksisme en racisme als ‘meervoudige’ vormen van onderdrukking (cf. Crenshaw, 1994; Wekker & Lutz, 2001)

Wat de allochtone gemeenschap in Vlaanderen betreft, is er weinig onderzoek gedaan en zijn er ook weinig gestructureerde vrouwenwerkingen die echt een uitgebouwde visie hebben op deze kwesties. In onze opleidingen rond emancipatorisch werken, grijpen we vaak terug naar vrouwenbewegingen in islamitische landen die meer gestructureerd zijn en waar je drie visies kan terugvinden die bij ons ook leven maar minder geëxpliciteerd zijn. Ten eerste is er een groep die van mening is dat er geen verschil is tussen de emancipatiebeweging die allochtone en autochtone vrouwen moeten doormaken en dat er een aantal standaardvoorwaarden bestaan. Zo moeten er grenzen gesteld worden aan het multiculturalisme en vormt gelijkheid tussen man en vrouw het basisprincipe. Vervolgens is er een middengroep, die zichzelf meestal geen moslimfeministen noemen, – dat is een label die vaak extern wordt opgeplakt – maar het kan als moslimfeminisme worden omschreven. Enerzijds staan ze principieel voor een maatschappij waarbij er een scheiding is tussen kerk en staat en hanteren ze een aantal basisprincipes zoals democratie, gelijkheid en mensenrechten. Maar als deze groep aansluiting zoekt bij de bredere doelgroep of hun achterban dan blijken principes zoals de universele rechten van de mens eerder een hoogdrempelige manier te zijn om hen aan te spreken. Men probeert aan te sluiten bij aspecten die in hun dagelijks leven voorkomen en een gemakkelijke insteek bieden om rond emancipatie en keuzevrijheid te werken. De Islam is dan bijvoorbeeld een manier om die vrouwen te bereiken. Om rond basisprincipes als gendergelijkheid te werken en een ruimere visie op de samenleving te realiseren kan de godsdienst instrumenteel aangewend worden. Deze middengroep werkt vooral rond de herinterpretatie van de Koran.

Ten slotte heb je een derde groep die toch ook steeds meer opgang vindt in Vlaanderen. Deze groep weigert zich feministisch te noemen, omwille van de westerse, koloniale connotatie van het feminisme en kan eerder omschreven worden als ‘genderactivisme’. Zij vertrekken vanuit een islamitisch maatschappijbeeld. Omwille van de Europese context komt die visie hier minder voor, maar wel meer in Marokko of Turkije bijvoorbeeld. De basisideologie van deze beweging is het verwerpen van het model van de scheiding tussen kerk en staat. Men grijpt terug naar de eigen geschiedenis en tradities vanuit de stelling ‘We zijn eigenlijk in wezen islamiet, dat is onze basis, en we willen geen westers model of westers systeem’. Deze beweging spiegelt zich eigenlijk aan het model van een democratische islamitische staat. Wat de positie van vrouwen betreft bestaat er binnen deze groep ook een waaier aan visies en meningen. Een daarvan is de visie dat mannen en vrouwen anders zijn, maar complementair, dus niet gelijk maar wel gelijkwaardig, waarbij elk zijn of haar eigen taken en rollen te vervullen heeft. Het verschil wordt gezien als meer dan biologisch van aard en drukt zich ook uit in een maatschappelijke rolverdeling. Maar ook hier heb je allerlei varianten: sommigen vinden dat vrouwen kinderen moeten baren en ervoor zorgen en daarom moeten thuisblijven en dat mannen buitenhuis de taken moeten vervullen of bijvoorbeeld een staat moeten leiden. Anderen stellen zich veel soepeler op en baseren zich bijvoorbeeld op de Koran waarin staat dat een van de vrouwen van Mohammed ook buitenshuis ging werken of politiek actief was. Deze beroepen zich dan op de godsdienst om toch een aantal veranderingen in de positie van de vrouw teweeg te brengen.

Coene en Longman: In hoeverre is deze indeling van toepassing op allochtone vrouwenverenigingen in Vlaanderen?

Perneel: De allochtone vrouwenverenigingen zijn hier nog heel pril en dus nog zoekende. Maar uit de cursussen die we nu geven zie je dat ze toch hun eigen identiteit en visie op emancipatie definiëren, en dan stel je vast dat die eerste twee en soms ook die derde visie voorkomt. De laatste groep is zeker en vast minder prominent aanwezig in Vlaanderen, maar een van de groepen die daar bij aanleunt, is het AEL (Arabisch Europese Liga), waarin heel wat meisjes en vrouwen actief zijn. Een van de vaak gehoorde kritieken is dat het meestal mannen zijn die uitspraken doen over genderrelaties, maar het discours van gelijkwaardigheid, met eigen rollen voor mannen en vrouwen, wordt sterk door vrouwen in deze beweging opgenomen.

Coene en Longman: Hoe positioneren jullie zich als organisatie tegenover dergelijk discours, strookt het niet met die nadruk op participatie bijvoorbeeld?

Perneel: Als steunpunt is het onze taak om ondersteuning te bieden aan allochtone vrouwen en verenigingen, om hen aan te sporen zelf keuzes te maken en visies te hanteren om een emancipatieproces te starten, zonder dat we zelf een ideaal model of ideale methodieken opdringen. Dit is precies belangrijk omdat je binnen de drie visies aan emancipatie kan werken, met uitzondering natuurlijk van extreme posities... De discussie over keuzevrijheid is natuurlijk moeilijk. Wanneer kan je zeggen dat vrouwen of meisjes nu zelf voor iets kiezen en wanneer is die sociale druk zo hoog dat ze misschien denken dat ze een eigen keuze maken wanneer het dat eigenlijk niet is? Vanuit de dagdagelijkse ervaring met meisjes en vrouwen kan je vaak merken of aanvoelen of meisjes handelen uit eigen keuze of niet. Wat je er in de praktijk kan aan doen is meisjes en vrouwen sterk maken zodat ze op het punt komen dat ze zien dat er verschillende mogelijkheden zijn en daaruit kunnen kiezen. Als de meisjes in hun familie of gemeenschap merken dat ze toch niet de vrijheid hebben om te kiezen, dan kunnen wij ze op dat moment versterken om dat traject zelf af te leggen. Maar een bepaalde visie of weg opdringen doen we niet, want die keuze kunnen we voor hen niet maken. Dat wil niet zeggen dat we geen standpunten innemen, zoals rond de hoofddoek, gedwongen huwelijken... We kunnen ook niet naïef zijn en zeggen dat er geen misbruiken zijn of dat er geen onderdrukking voorkomt, want daar worden we ook mee geconfronteerd. Maar de basis blijft toch die keuzevrijheid. Het blijft wel moeilijk, als je een meisje aan de telefoon krijgt is het soms moeilijk te achterhalen of ze voor iets kiest of niet...

Babazia: Misschien kan ik het voorbeeld geven van onze brochure over gedwongen huwelijken. Voor de vakantie kregen we meer telefoons van meisjes die bang waren om bijvoorbeeld in Marokko gedwongen te worden om te huwen, of meisjes die huwen in Marokko om dan iemand naar België te brengen. Daarom hebben we een brochure uitgegeven om hen te informeren wat er kan gebeuren. We willen mensen ook niet direct in een bepaalde richting duwen, maar als een meisje of vrouw bijvoorbeeld in Marokko of Turkije wil trouwen, dan moet ze tenminste haar rechten kennen, weten wat er kan gebeuren, zonder dat wij willen opleggen: 'Doe dat, of doe dat niet'. We willen op de problemen wijzen en als het om een gedwongen huwelijk gaat, hen wijzen op de verschillende mogelijkheden om dit te verhinderen. Meisjes kunnen alleen maar sterker worden als ze al die informatie hebben en op basis daarvan hun keuzes maken.

Coene en Longman: In het onderzoek van Anne Phillips en Moira Dustin over gedwongen huwelijken in het Verenigd Koninkrijk (gepubliceerd in dit nummer) wordt ook kritiek gegeven op die benadering. Informatieve strategieën bereiken vooral personen die over een zekere autonomie beschikken, vrije toegang hebben tot dit soort informatie en voor hun rechten kunnen opkomen. Informeren is uiteraard het minste wat je kunt doen, maar is dat wel voldoende? Bovendien is het ook een heel individuele aanpak, waarbij de persoon in kwestie de gevolgen zelf moet dragen, de uitsluiting uit de familie, de gemeenschap...

Perneel: Het is een constant zoeken naar een evenwicht en je kunt natuurlijk vanuit het beleid een aantal dingen regelen en in een wetgeving gieten, maar je moet altijd heel goed die balans maken. Je moet immers verhinderen in te grijpen op individuele vrijheden waardoor bijvoorbeeld een Marokkaan minder recht zou hebben om te huwen met wie hij of zij wil dan een Belg. Dat zijn basisprincipes die echt belangrijk zijn. Het klopt wel dat bij ‘empowerment’ of het krachtiger maken van allochtone meisjes en vrouwen je heel veel verantwoordelijkheid legt bij de doelgroep zelf, dat erkennen we ook... De twee luiken waarop het steunpunt is opgebouwd zijn ‘empowerment’ en ‘interculturaliteit’, maar dit heeft minder betrekking op het niveau van de wetgeving, hoewel we vorig jaar wel rond de Moudawana³ hebben gewerkt (cf. Perneel, Babazia & Aznag, 2003). Veel heeft te maken met de verantwoordelijkheid van de reguliere instellingen en diensten. Als reguliere diensten zoals OCMW’s en de burgerlijke stand hun werk met de nodige affiniteit zouden doen naar de doelgroepen toe, kunnen veel problemen worden vermeden zodat niet alleen de verantwoordelijkheid bij de doelgroep zelf ligt.

Coene en Longman: Jullie maken binnenkort een persstatement (22/10/2004) over de wijze waarop gedwongen huwelijken plotseling zo’n aandacht hebben gekregen in de media: eerst de hoofddoeken, nu gedwongen huwelijken. Waarom die actie?

Perneel: Op een bepaald moment hebben we in het steunpunt besloten om onze energie te richten op de twee pijlers, namelijk ‘empowerment’ en ‘interculturalisering’, en dat is op zich al heel wat. Na al die weken van ongelofelijk waanzinnige uitspraken in de media hebben we besloten om toch een persconferentie te geven, om toch een aantal kwesties tenminste te kaderen. We komen voortdurend in aanvaring met de media. Indien ze ons vragen is het meestal om een getuigenis te leveren, en liefst zo schrijnend mogelijk. We hebben van in het begin besloten dat we dat liever niet doen. Wanneer er echter een bepaalde thematiek of problematiek aan de orde is willen we dit wel kaderen en de bredere context weergeven, maar daar zijn de media nooit in geïnteresseerd. Daarom hebben we besloten een persconferentie te geven waarbij de problematiek van gedwongen huwelijken gecontextualiseerd wordt. Er wordt immers voortdurend met cijfers gegoocheld, en een discours gevoerd dat uiteindelijk de allochtone meisjes en vrouwen niet ten goede zal komen. Er zijn uiteraard een aantal misbruiken die moeten bestreden worden, maar dit moet aangepakt worden door naar werkelijke oplossingen te

³ Het Steunpunt heeft in november 2004 een sensibiliseringsactie gedaan op de Grote Markt in Brussel (met flyers, cassettes voor analfabete vrouwen, een advocaat...) n.a.v. de hervorming van de Moudawana (Marokkaanse wetboek inzake personen-, familie- en erfrecht, gebaseerd op de sharia of Islamitische wetgeving) en de consequenties hiervan voor de wetgeving rond huwelijk en echtscheiding voor Marokkaanse vrouwen in België.

gaan zoeken, preventief te gaan werken, ... Dat is iets anders dan dingen uit je mouw schudden die op een bepaald moment politiek goed liggen.

Coene en Longman: Vrouwenbewegingen in het westerse tweedegolf feminisme zoals de Dolle Mina's, streefden niet naar evenwicht of nuance, maar kwamen op straat en voerden acties vanuit het standpunt dat nuancering niet veel zou opbrengen en dat op een bepaald moment alleen radicale actie werkt. Voelen jullie ook soms niet aan dat nuancering niet voldoende is en er radicalere standpunten moeten worden ingenomen?

Perneel: Soms wel... We hebben een raad van bestuur, een kleine groep die veel samenkomt en waar veel discussie is, en die toch min of meer op dezelfde golflengte zit en soms wel wat radicaler is en denkt. Maar waar het steunpunt in zijn geheel voor staat, is een algemene vergadering van ongeveer 30 vrouwen van heel verschillende strekkingen. We moeten zowel met AEL-vrouwen in debat kunnen gaan als met westerse radicale feministen en met het hele gamma van vrouwenverenigingen kunnen samenwerken en in dialoog gaan. Dat is onze sterkte maar tegelijkertijd ook onze zwakte. Maar je hebt niet één standpunt of geen radicale actiepunten waarvan we kunnen zeggen: 'Daar gaan we voor...'

Coene en Longman: Kan je voorbeelden geven van thema's waarover er geen eensgezindheid bestaat?

Babazia: De recente film Submission van Ayaan Hirsi Ali⁴ bijvoorbeeld werd op de algemene vergadering bekeken en besproken. De vraag was of we gaan reageren op de wijze waarop die film aanklaagt hoe in de naam van islam bepaalde misbruiken tegen vrouwen gebeuren. Als we reageren, ontstaat er meer heisa en wordt het nog meer een 'issue' ...

Perneel: Over de hoofddoek hebben we ook standpunten ingenomen⁵, maar binnen onze organisatie zijn er ook vrouwen die de mening zijn toegedaan dat de hoofddoek vrouwonderdrukkend is. Anderzijds zijn er ook vrouwen die een hoofddoek dragen, en die hebben natuurlijk een heel andere visie. Binnen onze functie van steunpunt is het een meerwaarde dat je die vrouwen samen aan tafel kan krijgen, alleen al omdat dat op veel te weinig plaatsen gebeurt. Wat het actiegerichte betreft, dat is iets dat ik dikwijls hoor: 'Waarom komen die allochtone vrouwen niet op straat?' ... Maar als je het vergelijkt met de positie van de Dolle Mina's dan was die eerder redelijk uitgeklaard. Ze wilden de patriarchale structuren en macht aanklagen, en dat was een eenduidige boodschap. Allochtone vrouwen willen echter aanklagen dat er racisme en discriminatie is ten aanzien van de allochtone gemeenschap en anderzijds ook een aantal misbruiken aantonen binnen diezelfde gemeenschap. Het is heel moeilijk om die dubbele boodschap naar buiten toe te vertalen.

⁴ Voor *Submission. Part One* (Nederland, 2004, geregisseerd door Theo van Gogh) schreef de VVD-kamerlid Ayaan Hirsi Ali het scenario. In deze kortfilm (10 min.) worden vrouwonvriendelijke teksten uit de Koran onder de aandacht gebracht. (uitgezonden in Zomergasten, VPRO, <http://www.vpro.nl/programma/zomergasten/afleveringen/>). De regisseur Theo van Gogh werd twee weken na de afname van dit interview door een moslimextremist vermoord op 2/11/2004 in Amsterdam.

⁵ Zie bijvoorbeeld de Open brief van Vlaamse moslimvrouwenorganisaties gericht aan minister Patrick Dewael <http://www.divazine.be/index.asp?module=varia&id=384&van=archief>

Coene en Longman: Hoe beschouwen jullie de situatie, problemen en emancipatie van allochtone vrouwen in België, in vergelijking met andere landen in West-Europa?

Perneel: Ik denk dat we de situatie hier wel met die van Nederland kunnen vergelijken, maar in Frankrijk heb je toch een heel ander discours, zoals we hebben gemerkt toen we naar aanleiding van de Moudawana-hervorming op werkbezoek in Lyon waren. We kregen de indruk dat alles zich concentreert rond de beweging *Ni Putes Ni Soumises*.⁶ We hebben een aantal debatten gevolgd: wat ook maar te maken heeft met tradities of met multiculturalisme wordt volledig van tafel geveegd. Hierdoor heeft die beweging nog weinig achterban en positioneert ze zich heel duidelijk buiten de allochtone gemeenschap. Deze positie is misschien te vergelijken met die van Ayaan Hirsi Ali in Nederland. Je kan wel felle uitspraken doen, die misschien op zich ook wel gegrond zijn als je het hebt over misbruiken in de naam van de islam, maar de vraag is dan welke strategieën je best hanteert om iets te veranderen of wat je met dit soort uitspraken uiteindelijk bereikt. Er zijn heel veel autochtone vrouwenorganisaties in Frankrijk die deze beweging omarmen: ‘Eindelijk allochtone vrouwen die dat durven zeggen...’ De kloof met de gemeenschap zelf wordt alleen maar groter. Wat kan je nog veranderen als je niet meer in dialoog kan gaan? Dit geldt ook voor Ayaan Hirsi Ali, die bij vele allochtone vrouwenorganisaties niet meer welkom is.

Coene & Longman: De beweging ‘Ni Putes Ni Soumises’ is misschien geëvolueerd en gerecupereerd door o.m. rechts in Frankrijk, maar oorspronkelijk was het wel een beweging die van onderuit kwam en kritiek leverde op het seksisme en de onderdrukking van allochtone vrouwen en meisjes in de Franse banlieues. Is de situatie helemaal onvergelijkbaar, heeft de beweging daardoor niets te bieden?

Perneel: *Ni Putes Ni Soumises* werken natuurlijk in een andere context. De vraag is: ‘wat kunnen wij daaruit meenemen als strategie?’ en dat is toch weinig. Maar voor die meisjes in de banlieus is het natuurlijk wel een goede zaak dat ze eindelijk ergens terecht kunnen met hun verhaal.

Babazia: Wij kunnen ons in hun doelstellingen vinden, maar het probleem is voornamelijk dat ze zich volledig buiten de gemeenschap positioneren. Daarnaast wijzen ze ook de islam af of zien daar zeker geen emancipatorische functie in. Wij zien echter dat heel veel van onze vrouwen toch wel emanciperen vanuit de Islam of hun geloof zeker niet willen loslaten. Dan wordt het wel moeilijk om daarmee samen te werken.

Coene en Longman: In de literatuur wordt dikwijls verwezen naar een proces van extremisering of radicalisering binnen de allochtone gemeenschap en in het bijzonder met

⁶ *Ni Putes Ni Soumises* is een feministische en antiracistische beweging die in 2002 in Parijs werd opgericht n.a.v. de discriminatie en onderdrukking van meisjes en vrouwen in de arme banlieus en cités van grootsteden zoals Parijs, Lyon en Toulouse. Ze protesteren in het bijzonder tegen de gevolgen van de radicalisering van de Islam in bepaalde wijken waarvan moslimmeisjes in toenemende mate het slachtoffer zijn (bijv. gedwongen om te sluieren, geweld, verkrachtingen). Zie www.niputesnisoumises.com en BELLIL S. (2003), *Dans l'enfer des tournantes*, Gallimard, Paris en AMARA F. & ZAPPI S. (2003), *Ni putes ni soumises*, Editions la Découverte, Paris.

betrekking tot genderverhoudingen, waarbij de repressie van meisjes en vrouwen in allochtone gemeenschappen eerder zou toenemen. Stellen jullie dit ook vast?

Babazia: Gebeurtenissen als 11 september en de wijze waarop de hele wereld over de islam praat, hebben ertoe geleid dat heel veel jongeren zich veel bewuster zijn gaan worden van hun islamitische identiteit en ook veel duidelijker naar buiten willen treden met die identiteit, terwijl dat vroeger helemaal niet zo was. Meer meisjes gaan bijvoorbeeld een hoofddoek of sluier dragen. Maar dat is eerder een uiting van een proces van bewustwording van de eigen identiteit...

Perneel: Omwille van een aantal aspecten, zoals de wijze waarop moslims nu negatief geïmagineerd worden, wordt het belang van de religieuze identiteit inderdaad sterker. Dit gebeurt ten dele vanuit de overtuiging: 'We horen er toch nooit bij en gaan er nooit bij horen, dus kunnen we beter onze eigen gemeenschap trouw blijven'. De hoofddoek behoort daar voor meisjes en vrouwen dikwijls toe. Naar buiten toe wordt echter veel te snel de associatie gemaakt tussen hoofddoeken en extremisme. Voor meisjes die sterk bezig zijn met hun eigen identiteit kan een hoofddoek ook heel emancipatorisch zijn. Maar of er een toenemende onderdrukking van meisjes en vrouwen is, valt te betwijfelen.

Coene en Longman: *Veel autochtone vrouwen worden nog met huiselijk geweld geconfronteerd en schrikbarende cijfers worden daarover bekend gemaakt. Dit wordt niet op dezelfde manier geproblematiseerd of aan 'cultuur' toegeschreven. Maar er zijn ook meldingen van een toenemend huiselijk geweld tegen vrouwen in de allochtone gemeenschap.*

Perneel: Nu zijn er inderdaad meer allochtone vrouwen in vluchthuizen dan pakweg tien jaar geleden. Wat wij ervaren is dat dit ook te maken heeft met het feit dat allochtone vrouwen hun grenzen nu duidelijker gaan stellen en het systeem van hulpverlening beter hebben leren kennen, waardoor ze vlugger de stap naar een vluchthuis zetten dan tien tot vijftien jaar geleden. Dit is echter het gevolg van een emancipatiebeweging of ten minste van het nu durven zetten van bepaalde stappen die vroeger ondenkbaar waren. Je kan niet zomaar aannemen dat, omdat er meer allochtone vrouwen in vluchthuizen terecht komen, er ook meer worden geslagen.

Coene en Longman: *Stellen jullie hier ook tendenzen vast waarin meer wordt teruggeslagen naar conservatieve gezinswaarden? Recentelijk werd er bijvoorbeeld in een reactie op het voorstel om de Sharia in het Canadese Ontario in te voeren door de 'Canadese Council of Muslim Women' ook de bezorgdheid geuit over de toenemende impact van extremistische krachten in bepaalde gemeenschappen?*

Babazia: Je kan daar geen algemene uitspraken over doen, want er zijn ook tegengestelde bewegingen. Allochtonen worden zich inderdaad meer bewust van hun islamitische identiteit en willen er bijvoorbeeld meer over lezen. Het probleem is dat ze vaak alleen de conservatieve werken in handen krijgen omdat er nu eenmaal meer publicaties van vrij conservatieve moslims beschikbaar zijn. Als je zoekende of in de war bent, en in zo'n boekje wordt in heel simpele taal verteld wat de rechten en plichten zijn van de moslimvrouw en wat wel en niet mag, dan word je daardoor ook aangesproken. Een dergelijke conservatieve tendens is dan vooral te wijten aan het feit dat dit soort litera-

tuur meer voorhanden is. Zo zijn er ook programma's op Arabische zenders waarin mensen vragen kunnen stellen over religie, en die zijn heel dirigerend over wat je precies allemaal moet doen om een goede moslim te zijn. Mensen die in de war zijn of zich gevisieerd en gediscrimineerd voelen als moslims, worden door dergelijke boodschappen aangesproken. Een andere stem laten horen is niet zo gemakkelijk.

Literatuur

- CRENSHAW K.W. (1994), 'Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color' in FINEMAN M.A. & MYKITIUK R. (eds.), *The Public Nature of Private Violence*, Routledge, New York, 93-118
- PERNEEL J, BABAZIA N. & AZNAG K. (eds.) (2003), *Marokkaanse vrouwen van hier en ginder. Verslag van het congres in Casablanca, september 2003*. Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, Brussel
- PERNEEL J. (2004), 'Emancipatiebewegingen van allochtone vrouwen: zoekend en balancerend', *Sophia nieuwsbrief*. Sophia Coördinatie-netwerk vrouwenstudies, Brussel, 3, 39, 27-34
- WEKKER G. & LUTZ H. (2001), 'Een hoogvlakte met koude winden. De geschiedenis van het gender- en etniciteitsdenken in Nederland' in BOTMAN M., JOUWE N. & WEKKER G. (eds.), *Caleidoscopische visies. De zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwenbeweging in Nederland*. Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam, 25-49